

Leila Marie Farah en Samantha L. Martin (red.), *Mobs and Microbes. Global Perspectives on Market Halls, Civic Order and Public Health* (Leuven: Leuven University Press, 2023). 327 pp. ISBN 9789462703605.

DOI: 10.52024/tseg.18844

Markthallen zijn niet simpelweg mooie of functionele gebouwen. De verschillende bijdragen in dit verzamelwerk tonen aan dat markthallen gecontesteerde sites zijn, onderwerp van strijd tussen overheden, verkopers en consumenten over de omstandigheden waarin goederen worden verdeeld. Tien hoofdstukken tonen aan hoe de uitkomst van die strijd bepaald werd door een combinatie van plaatselijke omstandigheden en externe invloeden.

De redacteurs van dit boek organiseerden in april 2019 een sessie op de *Annual Conference of the Society of Architectural Historians* over de relatie tussen markthallen enerzijds en openbare gezondheid en orde anderzijds. Dat thema werd onverwachts extra urgent toen enkele maanden later Covid-19 uitbrak op een markt in Wuhan en er op vele plaatsen lockdowns werden opgelegd waarvan vaak enkel voedingswinkels en openbare markten gespaard bleven. De vier oorspronkelijke congresbijdragen en zes nieuwe die in dit boek verzameld worden, kwamen tot stand tijdens die tumultueuze periode.

Het resultaat is een panorama aan casestudies van over de hele wereld: New Orleans, Bombay, Hong Kong, Nairobi, Toronto, Dongan, Rome, Parijs en Kopenhagen. In elk hoofdstuk wordt stilgestaan bij één of meerdere markthallen die de geschiedenis van die stad mee hebben vormgegeven. Ondanks die geografische verscheidenheid delen de meeste hoofdstukken meerdere raakvlakken, wat dit een heel coherent werk maakt. Voedsel staat telkens centraal. Samen bestrijken de verschillende bijdragen de negentiende tot en met de vroege eenentwintigste eeuw.

De laatste twee hoofdstukken, over Parijs en Kopenhagen, gaan over het herformuleren, respectievelijk in de jaren 1960-1970 en de jaren 2010, van de rol en positie van overdekte markten in de residentiële, zakelijke, commerciële en toeristische functies die steden vervullen. De overige hoofdstukken behandelen vooral het einde van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw. Uit de opeenvolgende bijdragen blijkt dat overdekte markten toen werden meegezogen én een cruciale rol speelden in uiteenlopende vernieuwingen, gaande van urbanisering en de logistieke uitdaging

om die ongeziene bevolkingsconcentraties te bevoorraden, nieuwe wetenschappelijke inzichten in voedselveiligheid, en technische en bouwkundige innovaties (koeltechnieken, verlichting en verluchting, nieuwe bouwmaterialen zoals staal en beton) die nieuwe oplossingen aanreikten. Voedselveiligheid stond vaak voorop bij alle actoren: overheden, verkopers en consumenten. Op meerdere plaatsen pasten overheden die vernieuwingen toe bij de bouw van nieuwe markten, terwijl ze vaak ook een bron van inkomsten waren door de verhuur van standplaatsen. Ook waren markten voor de overheid een middel om de voedselhandel te kanaliseren, overzien en controleren. Daarnaast instrumentaliseerden overheden die gebouwen en hun innovaties ook vaak om hun gezag symbolisch te bevestigen. Dat blijkt vooral uit de casestudies in koloniale contexten, waar de moderne technieken die op de nieuwe markten werden ingezet de voorsprong en bij implicatie superioriteit van het Westen moesten benadrukken.

Soms gingen officiële plannen echter in tegen de verwachtingen van het publiek, en daarom konden markthallen enkel succesvol zijn als ze rekening hielden met de economische realiteit, de cultuur en het klimaat ter plaatse. Dat plaatselijke omstandigheden varieerden, komt door de geografische diversiteit van de casestudies duidelijk naar voor. Markthallen moesten hun eigen rol vinden tussen het aanbod van informele straatverkopers, winkeliers of leurders. Europese architectuur kon in een tropisch klimaat niet zomaar worden overgenomen. In multi-etnische steden waren de markthallen plaatsen waar verschillende culturen elkaar konden ontmoeten, tenzij segregatie werd opgelegd. Die voortdurende dialoog tussen officiële plannen, volkse verwachtingen, economische behoeften en klimatologische noodzaken komt in meerdere bijdragen duidelijk naar voor.

De verschillende hoofdstukken zijn voornamelijk beschrijvend. De aandacht gaat overwegend naar de architecturale oplossingen die tot stand kwamen als compromis tussen de verschillende stakeholders. Vooral voedselveiligheid staat centraal, terwijl concrete episodes van epidemieën of oproer (voedsel- of politieke rellen) niet of slechts sporadisch aan bod komen. Meerdere thema's die op de achtergrond een belangrijke rol spelen krijgen minder aandacht: de schaalvergroting van de voedselhandel, globalisering en marktintegratie, nieuwe en strengere normen inzake voedselveiligheid, enz. De casestudies zijn gekozen uit alle continenten behalve Latijns-Amerika. Die omissies doen echter weinig af aan de waarde van dit werk. De redacteurs en auteurs hebben keuzes gemaakt, en die zijn perfect verdedigbaar.

Mobs and Microbes is een verzameling goed gedocumenteerde en mooi geïllustreerde gevalstudies. De elektronische versie van het boek is gratis te downloaden. Voor iedereen die geïnteresseerd is in de architecturale geschiedenis van markthallen is dit zeker een aanrader.

Wouter Ronsijn, Universiteit Gent

J.W.J. Burgers, E.C. Dijkhof en G. van Herwijnen (red.), *Bureaucratie in wording. Studies rond de kanselarijregisters van de Hollandse grafelijkheid in de Henegouwse periode, 1299-1345* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2023). 288 pp. ISBN 978946455072.

DOI: 10.52024/tseg.18845

De bundel *Bureaucratie in wording* komt voort uit een symposium dat werd gehouden in 2013. Het was de afsluiting van een project dat zeven jaar duurde – drie jaar korter dus dan het publiceren van de voordrachten. Maar dan heb je wel een mooi boek! De lezingen zijn verder uitgewerkt en geactualiseerd en de bundel bevat bovendien artikelen over onderwerpen die tijdens het symposium niet aan de orde kwamen.

Het project in kwestie was een vervolg op het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*. Dat bestond uit vijf dikke delen met een kritische editie van 3536 oorkonden, waaraan meer dan veertig jaar was gewerkt. Het liep tot 1299, het jaar waarin graaf Jan I overleed als laatste telg van het zogenaamde Hollandse huis. Vervolgens werden Holland en Zeeland tot 1345 bestuurd door graven uit de Henegouwse familie Van Avesnes. Het bijeenzoeken en op dezelfde akribische wijze editeren van alle oorkonden uit deze volgende periode, zowel van de grafelijkheid als van anderen, zou ondoenlijk zijn geweest. Daarom koos het toenmalige Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (nu Huygens Instituut) voor het uitgeven van de 3522 oorkonden in de registers die in dit tijdvak werden aangelegd in de grafelijke kanselarij. De editie is ditmaal niet op papier, maar in digitale vorm in de *Resources* op de website van het instituut. Dat is een gelukkig besluit, alleen al omwille van de snelheid en de doorzoekbaarheid. De uitgave bevat bovendien bij elke oorkonde een afbeelding van de originele tekst en daarnaast kan de gebruiker vrij door de gescande registers bladeren.

De eerste vijf artikelen van de bundel zijn gewijd aan wat in de hoofdtitel wordt genoemd: bureaucratie in wording. Jan Burgers